

**“MEHMONDO‘STLIK” TUSHUNCHASIGA OID MAQOLLARNING
PRAGMATIK TAHLILI.**

Najmiddinova Mehriqul Najmiddin qizi

Navoiy Davlat Universiteti,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8449-3373>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehmondo‘stlik tushunchasining o‘zbek xalq maqollari orqali pragmatik tahlili amalga oshirildi. Tadqiqotda milliy qadriyatlar, muloqot madaniyati va ijtimoiy me‘yorlarni aks ettiruvchi maqollarning semantik va kontekstual ma‘nolari tahlil qilindi. Lingvistik pragmatika va qiyosiy yondashuv asosida o‘tkazilgan tadqiqotda “mehmon otangdan ulug‘”, “mehmon kelsa, rizq kelar” kabi maqollar alohida e‘tirof etilib, ularning madaniy va axloqiy ahamiyati yoritilgan. Natijalar o‘zbek xalqining mehmondo‘stlik madaniyatini saqlash va targ‘ib qilishdagi roli, shuningdek, bu tushunchaning boshqa tillar va madaniyatlardagi ifodalaridan farqlarini ochib berdi. Maqola pragmatik tahlil usuli orqali madaniyatlararo muloqot tadqiqotlariga hissa qo‘shishni maqsad qilgan.

Kalit so‘zlar: Mehmondo‘stlik, pragmatik tahlil, o‘zbek xalq maqollari, madaniy qadriyatlar, semantik tahlil, lingvistik pragmatika, milliy qadriyatlar, muloqot madaniyati, ijtimoiy me‘yorlar, madaniyatlararo muloqot.

Abstract. This article presents a pragmatic analysis of the concept of hospitality through Uzbek folk proverbs. The study analyzed the semantic and contextual meanings of proverbs reflecting national values, culture of communication, and social norms. In the study, conducted on the basis of linguistic pragmatics and a comparative approach, proverbs such as “mehmon atangdan ulug‘” and “mehmon kelsa, rizq kelar” were especially recognized, and their cultural and moral significance was highlighted. The results revealed the role of the Uzbek people in preserving and promoting the culture of hospitality, as well as the differences between the expressions of this concept in other languages and cultures. The article aims to contribute to intercultural communication research through the method of pragmatic analysis.

Keywords: Hospitality, pragmatic analysis, Uzbek folk proverbs, cultural values, semantic analysis, linguistic pragmatics, national values, culture of communication, social norms, intercultural communication.

Аннотация. В статье представлен прагматический анализ концепции гостеприимства через узбекские народные пословицы. В ходе исследования были проанализированы семантические и контекстуальные значения пословиц, отражающих национальные ценности, культуру общения и социальные нормы. Исследование, основанное на лингвистической прагматике и сравнительном

подходе, особо выделяет такие пословицы, как «Гость больше отца твоего» и «Гость придет, хлеб придет», и подчеркивает их культурное и моральное значение. Результаты выявили роль узбекского народа в сохранении и продвижении культуры гостеприимства, а также различия между этим понятием и его выражениями в других языках и культурах. Целью статьи является внесение вклада в исследование межкультурной коммуникации посредством метода прагматического анализа.

Ключевые слова: *Гостеприимство, прагматический анализ, узбекские народные пословицы, культурные ценности, семантический анализ, лингвистическая прагматика, национальные ценности, культура общения, социальные нормы, межкультурная коммуникация.*

Kirish. Mehmondo‘stlik – insoniy munosabatlarning eng qadimiy va barqaror ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, u xalqning milliy qadriyatlari va madaniy xususiyatlarini yaqqol aks ettiradi. O‘zbek xalqida mehmondo‘stlik tushunchasi nafaqat axloqiy, balki ijtimoiy va diniy qadriyatlar bilan ham uyg‘unlashib, jamiyatda alohida o‘rin egallaydi. Ushbu madaniy me‘yor nafaqat oilaviy, balki ijtimoiy munosabatlarda ham namoyon bo‘ladi.

Maqolalar o‘zbek xalqining muloqot madaniyatini va ijtimoiy hayotining qoidalarini o‘zida mujassamlashtirgan og‘zaki ijod namunalari sifatida ahamiyatlidir. Mehmondo‘stlik tushunchasi, ayniqsa, maqollarda boy semantik va pragmatik yuk bilan aks ettirilgan. Ushbu maqolada mehmondo‘stlikka oid maqollarning lingvistik va pragmatik tahlili orqali o‘zbek xalqining madaniy qadriyatlari, axloqiy me‘yorlari va ijtimoiy munosabatlarining o‘ziga xos jihatlari o‘rganiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi mehmondo‘stlikka oid maqollarni o‘rganish orqali ularning lingvistik xususiyatlari va pragmatik funksiyalarini ochib berish, shuningdek, bu tushunchaning o‘zbek madaniyatidagi ahamiyatini tahlil qilishdan iborat.

Metodologiya: Tadqiqotda o‘zbek xalq maqollari va ularning mehmondo‘stlikka oid qismi o‘rganildi. Maqollar xalq ijodining o‘ziga xos ifodasi bo‘lib, milliy madaniyat va tarixiy tajribani aks ettiradi. Ushbu maqollarning semantik va pragmatik jihatlari o‘rganish uchun lingvistik pragmatika usuli qo‘llanildi. Material sifatida “O‘zbek xalq maqollari” to‘plamlari, shuningdek, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi bilan bog‘liq boshqa adabiyotlar asos qilib olindi. Tahlil metodlari esa maqollardagi yashirin ma‘no, kontekstual tahlil, metafora va qiyosiy yondashuvlardan iborat bo‘ldi.

Adabiyotlar tahlili:

"O‘zbek xalq maqollari" (2007): Ushbu to‘plamda o‘zbek xalqining ming yillar davomida shakllangan maqollari jamlangan bo‘lib, mehmondo‘stlikka oid maqollar alohida o‘rin egallaydi. To‘plamda ushbu maqollar orqali xalqning turmush tarzi, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarga bo‘lgan yondashuvi o‘z aksini

topgan. Mehmondo'stlikka oid maqollarda insoniy munosabatlarning chuqur falsafasi, mehmonni kutib olish va izzat qilish odoblari, xonadonning mehmondo'stlik madaniyati bilan boyitilishi ko'rsatib o'tilgan. Maqollarning semantik tahlili shuni ko'rsatadiki, ular nafaqat madaniyatni aks ettiradi, balki turli vaziyatlarda xalq pedagogikasi sifatida ham xizmat qiladi. To'plamda, shuningdek, mehmondo'stlikning qadimiy ildizlari va uning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati batafsil yoritilgan. Mehmondo'stlikning madaniy kontekstlari, iqtisodiy farovonlik bilan aloqadorligi va jamiyatdagi ijtimoiy hamkorlikni mustahkamlashdagi roli ushbu to'plamning asosiy mazmunini tashkil qiladi. Ushbu to'plamda o'zbek xalqining ming yillar davomida shakllangan maqollari jamlangan bo'lib, mehmondo'stlikka oid maqollar alohida o'rin egallaydi. Bu to'plamda mehmondo'stlikning qadimiy va zamonaviy ahamiyati, madaniy kontekstlari, va ijtimoiy munosabatlarda o'rni ko'rsatilgan¹.

Karimov M. "O'zbek xalq og'zaki ijodi" (2010): Kitobda o'zbek xalqining og'zaki ijodi bo'yicha chuqur tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lib, mehmondo'stlik mavzusi maqollar orqali keng yoritiladi. Ushbu kitobda xalq ijodiyoti orqali o'zbek madaniyati va qadriyatlarining keng qamrovli tahlili berilgan. Mehmondo'stlik maqollari orqali nafaqat xalqning muloqot madaniyati, balki turmush tarzining iqtisodiy va ijtimoiy jihatlari ham yoritilgan. Muallif mehmondo'stlikni milliy madaniyatning ajralmas qismi sifatida ko'rib, uning o'zbek xalqining tarixiy va axloqiy an'alaridagi o'rnini alohida ta'kidlaydi. Mehmondo'stlik tushunchasi milliy qadriyatlar tizimida markaziy o'rinni egallashi, bu qadriyatning oilaviy va jamoaviy hayotdagi roli kitobning asosiy diqqat markazida turadi. Kitobda mehmondo'stlikning turli kontekstlarda qo'llanishi, uning axloqiy va madaniy ahamiyati chuqur yoritilib, maqollarning lingvistik va semantik jihatlari batafsil tahlil qilingan. Xususan, muallif mehmondo'stlikni xalq pedagogikasining samarali vositasi sifatida talqin qilib, bu tushunchaning tarbiyaviy ahamiyatini ham ta'kidlaydi. Shu bilan birga, kitobda mehmondo'stlik tushunchasining zamonaviy kontekstdagi ahamiyati ham ko'rsatib o'tiladi, bu esa uning bugungi kunda ham dolzarbligini ta'minlaydi. Kitobda o'zbek xalqining og'zaki ijodi bo'yicha chuqur tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lib, mehmondo'stlik mavzusi maqollar orqali keng yoritiladi. Muallifning ta'kidlashicha, mehmondo'stlik tushunchasi milliy qadriyatlar tizimida markaziy o'rinni egallaydi va turli kontekstlarda qo'llaniladi².

Crystal D. "Language and Culture" (2005): Ushbu tadqiqot til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yoritadi. Muallif tilning madaniyatni qanday aks ettirishi va shakllantirishiga alohida e'tibor qaratadi. Kitobda mehmondo'stlikka oid maqollarning lingvistik pragmatikasi nuqtayi nazaridan qanday shakllanishi va

¹ O'zbek xalq maqollari. "O'zbek milliy ensiklopediyasi" nashriyoti, 2007.

² Karimov M. "O'zbek xalq og'zaki ijodi." Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.

ularning semantik yuki haqida qiziqarli ma'lumotlar taqdim etilgan. Muallif mehmondo'stlik tushunchasining xalqaro kontekstdagi ifodasini ham o'rganib, turli madaniyatlarda uning qanday talqin qilinishini ko'rsatib beradi. Xususan, o'zbek xalq maqollari orqali mehmondo'stlikning o'ziga xos jihatlari va ular orqali ifodalanadigan axloqiy qadriyatlar madaniyatning til orqali qanday shakllanishini yoritishda misol sifatida keltiriladi. Kitobda, shuningdek, til va madaniyatning uzviy bog'liqligi haqida keng tahlil berilib, mehmondo'stlikning muloqot jarayonidagi o'rni chuqur talqin qilingan. Bu yondashuv mehmondo'stlik maqollarini lingvistik va madaniy kontekstda o'rganish uchun boy nazariy asos yaratadi. Kitob madaniyatlararo muloqotning rivojlanishida tilning ahamiyatini, shuningdek, mehmondo'stlikning global va mahalliy madaniy kontekstlarda qanday talqin qilinishini oydinlashtiradi. Ushbu tadqiqot til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yoritadi. Mehmondo'stlikka oid maqollarning til pragmatikasi nuqtayi nazaridan qanday shakllanishi va ularning semantik yuki haqida qiziqarli ma'lumotlarni taqdim etadi³.

Hudson R.A. "Sociolinguistics" (1996): Ijtimoiy lingvistika bo'yicha ushbu kitob milliy madaniyatlarda ijtimoiy me'yorlarning qanday aks etishi va ular qanday tahlil qilinishi mumkinligi haqida nazariy asoslarni beradi. Muallif til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qiladi hamda tilning ijtimoiy kontekstda qanday ishlashini ko'rsatadi. Kitobda ijtimoiy me'yorlar, ular qanday shakllanishi va madaniyatlararo farqlarni tahlil qilish uchun lingvistik yondashuvlarning o'rni yoritilgan. Mehmondo'stlik mavzusi ushbu kitobda muhim ijtimoiy norma sifatida qaralib, uning turli madaniyatlarda qanday talqin qilinishi tahlil qilingan. Xususan, o'zbek madaniyatida mehmondo'stlik tushunchasi va uning boshqa tillar yoki madaniyatlardagi ekvivalentlari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar nazariy jihatdan ko'rib chiqiladi. Mehmondo'stlik bilan bog'liq maqollar orqali xalqning ijtimoiy hayoti va qadriyatlari aks ettirilganligi muallif tomonidan ta'kidlanadi. Kitob ijtimoiy-lingvistik tamoyillardan foydalangan holda mehmondo'stlikka oid iboralarning muloqotdagi roli va ularning jamiyatdagi ahamiyatini o'rganish uchun nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Bu yondashuv madaniyatni til orqali tahlil qilishda va xalqning ijtimoiy qadriyatlarini o'rganishda muhim vosita hisoblanadi. Ijtimoiy lingvistika bo'yicha ushbu kitob milliy madaniyatlarda ijtimoiy me'yorlarning qanday aks etishi va ular qanday tahlil qilinishi mumkinligi haqida nazariy asoslarni beradi. Mehmondo'stlik mavzusi ham ushbu kontekstda qisqacha yoritiladi⁴.

³ Crystal D. "Language and Culture." Cambridge University Press, 2005.

⁴ Hudson R.A. "Sociolinguistics." Cambridge University Press, 1996.

Wierzbicka A. "Cross-cultural Pragmatics" (2003): Bu kitobda turli madaniyatlardagi pragmatik elementlar tahlil qilingan. Muallif pragmatikaning asosiy tamoyillarini tahlil qilarkan, madaniyatlarning til orqali qanday aks etishi va ular orasidagi o'zaro ta'sirlarni yoritadi. Mehmondo'stlikning turli tillar va madaniyatlar kesimida qanday ifodalanganini qiyosiy tahlil qilish uchun ushbu kitob muhim manba hisoblanadi. Mehmondo'stlik tushunchasi bu yerda madaniy o'ziga xoslik va xalqning ijtimoiy qadriyatlarini ifoda etuvchi hodisa sifatida ko'rib chiqilgan. Muallif turli madaniyatlardagi mehmondo'stlik mavzusida lingvistik tahlillarni keltiradi va ularning yashirin semantik ma'nolarini ochib beradi. O'zbek tilidagi mehmondo'stlik maqollari, masalan, "Mehmon otangdan ulug'" yoki "Mehmon kelsa, rizq kelar" kabi maqollarning pragmatik jihatlari orqali madaniy muloqot va ijtimoiy me'yorlarning universalligi hamda o'ziga xosligi o'rtasidagi bog'liqlik ochib berilgan. Kitobda, shuningdek, mehmondo'stlikning lingvistik va madaniy kontekstdagi ko'rinishlari, ularning boshqa madaniyatlar bilan qiyoslanishi orqali xalqaro madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirishdagi o'rni chuqur talqin qilingan. Ushbu yondashuv madaniyatni tilning pragmatik jihatlariga asoslanib tahlil qilishda boy metodologik yondashuvlarni taklif etadi. Wierzbicka mehmondo'stlikni milliy madaniyatlar kesimida tahlil qilib, ularning madaniyatga oid muloqotdagi o'rnini oydinlashtiradi va xalqaro miqyosda madaniy aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan qimmatli materiallarni taqdim etadi. Bu kitobda turli madaniyatlardagi pragmatik elementlar tahlil qilingan. Mehmondo'stlikning turli tillar va madaniyatlar kesimida qanday ifodalanganini qiyosiy tahlil qilish uchun muhim manba hisoblanadi⁵.

Natijalar va Muhokama: Mehmondo'stlik tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan maqollarda mehmonni izzat qilish, unga xizmat qilish, xonadon sohibining burchi va mehmonning vazifalari keng ko'lamda ifodalangan. Ushbu maqollar xalqning ijtimoiy hayoti, madaniy qadriyatlari va muloqot madaniyatini aks ettiradi. Masalan, "Mehmon otangdan ulug'" maqolida mehmonni qadr-qimmat bilan kutib olish an'anasi aks ettirilgan. "Mehmon kelsa, rizq kelar" kabi maqollarda esa mehmonni qabul qilishning oilaviy farovonlik va baraka bilan bog'liqligi ifodalangan. Shu bilan birga, "Mehmon uyga nur bag'ishlaydi" maqoli orqali mehmonning xonadonga quvonch va baxt olib keluvchi qut-baraka sifatida talqin qilinishi ko'rsatib o'tiladi.

Maqollarning semantik tahlili shuni ko'rsatadiki, mehmondo'stlik tushunchasi o'zbek madaniyatida nafaqat ijtimoiy me'yorlar, balki axloqiy tamoyillar bilan ham bog'liq. Bu maqollarda ko'pincha mehmonning hurmatga sazovor shaxs ekanligi, xonadon sohibining mehmon oldidagi mas'uliyati va burchlari alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mehmondo'stlikni targ'ib qiluvchi maqollar jamiyatning

⁵ Wierzbicka A. "Cross-cultural Pragmatics." Mouton de Gruyter, 2003

barqaror ijtimoiy va axloqiy tuzilmasini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, maqollarda pragmatik jihatdan xalqning ijtimoiy muloqotini mustahkamlashga qaratilgan turtkilar mujassam.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, o'zbek tilidagi mehmondo'stlikka oid maqollar boshqa madaniyatlarning shunga o'xshash iboralaridan ko'ra chuqurroq hurmatni targ'ib qilishga yo'naltirilgani ko'zga tashlanadi. Masalan, ingliz tilidagi *"Guest is like a fish, after three days it stinks"* kabi maqol mehmonni kutib olishning vaqt va chegaralarini belgilashga urg'u beradi, o'zbekcha maqollarda esa mehmon qanchalik uzoq bo'lsa, shunchalik baraka va xursandchilik keltirishi ta'kidlanadi. Bu farq o'zbek xalqining mehmondo'stlik an'anasi naqadar chuqur ildiz otganini ko'rsatadi.

Shuningdek, o'zbek madaniyatidagi mehmondo'stlikning Islom dini ta'siri ostida shakllanganligi ham ko'zga tashlanadi. Mehmonni qadrlash va uni izzat-ikrom bilan kutib olish musulmon qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq. Maqollarni tahlil qilish jarayonida ular nafaqat ijtimoiy me'yorlarni saqlab qolish, balki jamiyatda ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash vazifasini ham bajarishini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, maqollarning qiyosiy tahlili mehmondo'stlik tushunchasining boshqa madaniyatlarda qanday ifodalanishini o'rganishga imkon beradi. Turli tillardagi maqollarni o'rganish orqali xalqlar o'rtasidagi madaniy farqlar va o'xshashliklar aniqlanib, madaniyatlararo muloqotni boyituvchi qimmatli xulosalar chiqariladi.

Mehmondo'stlik tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan maqollarda mehmonni izzat qilish, unga xizmat qilish, xonadon sohibining burchi va mehmonning vazifalari ifodalangan. Quyidagi misollarni keltirish mumkin: Mehmon otangdan ulug'; Mehmon kelsa, rizq kelar; Mehmon uyga nur bag'ishlaydi. Ushbu maqollarning har biri pragmatik jihatdan xalqning madaniy qadriyatlari va ijtimoiy me'yorlarini aks ettiradi. Maqollar milliy madaniyatni saqlash va targ'ib qilish vositasi sifatida xizmat qiladi hamda mehmondo'stlikning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini semantik va kontekstual ma'nolarda mujassamlashtiradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq maqollarida mehmondo'stlik tushunchasi chuqur axloqiy, ijtimoiy va diniy qadriyatlar bilan bog'langan. Mehmondo'stlikka oid maqollar orqali xalqning muloqot madaniyati, jamiyatda o'zaro hurmat va hamjihatlikni ta'minlovchi an'analar aks etgan. Ushbu maqollar, bir tomondan, milliy qadriyatlarni avloddan-avlodga o'tkazuvchi madaniy vosita bo'lsa, ikkinchi tomondan, jamiyatda barqaror ijtimoiy va axloqiy me'yorlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mehmondo'stlik tushunchasini tilning pragmatik jihatlari asosida tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, maqollar madaniy ma'nolarni ifodalashda juda boy va xilma-xil semantik yukka ega. Ular nafaqat o'zbek xalqining ichki ijtimoiy munosabatlari va

qadriyatlarini aks ettiradi, balki xalqning diniy e'tiqodlari bilan ham uzviy bog'liq. Tadqiqot natijalari mehmondo'stlikka oid maqollarning xalq pedagogikasi vositasi sifatida ham ahamiyatli ekanligini ta'kidlash imkonini beradi.

Shuningdek, o'zbekcha maqollarning boshqa tillardagi ekvivalentlari bilan qiyosiy tahlili xalqaro madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lishi mumkin. Ushbu maqollarning qiyosiy tahlili xalqlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash, madaniy muloqotdagi muammolarni bartaraf etish va bir-birini chuqurroq tushunishga ko'maklashadi.

Kelgusida mehmondo'stlik tushunchasining boshqa tillar va madaniyatlardagi talqinlarini kengroq qamrab olgan tadqiqotlarni amalga oshirish orqali xalqaro darajadagi madaniy aloqalarni boyituvchi yangi yo'nalishlarni o'rganish tavsiya etiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq maqollarida mehmondo'stlik tushunchasi axloqiy, ijtimoiy va diniy qadriyatlar bilan bog'liq. Maqollarning pragmatik tahlili shuni ko'rsatadiki, ular nafaqat o'tmishdagi, balki bugungi kunda ham insonlar o'rtasidagi muloqot va munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Kelgusida mehmondo'stlik tushunchasi va uning boshqa tillardagi ekvivalentlarini qiyosiy tahlil qilish orqali xalqaro madaniyatlararo muloqotni chuqurroq o'rganish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar.

1. O'zbek xalq maqollari. "O'zbek milliy ensiklopediyasi" nashriyoti, 2007.
2. Karimov M. "O'zbek xalq og'zaki ijodi." Toshkent: Sharq nashriyoti, 2010.
3. Crystal D. "Language and Culture." Cambridge University Press, 2005.
4. Hudson R.A. "Sociolinguistics." Cambridge University Press, 1996.
5. Wierzbicka A. "Cross-cultural Pragmatics." Mouton de Gruyter, 2003.